

Юрчук Г.В., Національний банк України

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ НАДАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто значення ринку фінансових послуг і деякі особливості його розвитку. Після короткого екскурсу в історію питання автор аналізує умови розвитку фінансових послуг в інформаційному суспільстві, що зароджується. Розглянуто такі характерні особливості інформаційного суспільства як прискорений розвиток інформаційних технологій і формування глобальних фінансових ринків. Показано закономірність постійної націленості учасників ринку фінансових послуг на володіння оперативною інформацією і впровадження сучасних технологій.

Ключові слова: глобалізація, інформаційна революція, інформаційні технології, мережа Інтернет, метатехнології, мікропроцесорні картки, фінансові послуги, фінансово-банківська сфера.

Фінансовий ринок в країнах з розвинутою ринковою економікою часто називають фінансовим барометром економіки держави. Адже саме рівень розвитку фінансового ринку значною мірою визначає ефективність функціонування фінансової системи держави та швидкість її адаптації до змін в економічному і соціально-політичному житті країни та за її межами. Ефективно працюючі фінансові ринки та їх динамічний розвиток – основа стійкості національної валюти. Фінансовий ринок як складова частина ринкового простору є об'єктивним загальноекономічним явищем. У свою чергу, фінансовий ринок має досить складну внутрішню структуру і ефективно його функціонування досягається в результаті еволюційної взаємодії всіх сегментів фінансового ринку.

Фінансовий ринок є специфічною сферою економічних відносин, а головними товарами на цьому ринку є фінансові ресурси (грошові кошти, цінні папери). Організаційно фінансовий ринок складається з ринкових фінансових інститутів, які надають специфічні професійні послуги, направляючи потоки фінансових ресурсів (або грошових коштів) від власників до позичальників, що й забезпечує обіг фінансових активів. Операції з фінансовими активами, що здійснюються банками та кредитними спілками, біржами та депозитаріями, інвестиційними та пенсійними фондами, страховими та лізинговими компаніями, довірчими товариствами та іншими фінансовими установами або фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності в інтересах третіх осіб, утворюють ринок фінансових послуг. Економічний зміст фінансових послуг полягає у забезпеченні ефективного використання капіталів на основі їх своєчасної мобілізації, інвестування в найбільш перспективні сфери діяльності та прискорення їх обігу.

Фінансові послуги, забезпечуючи встановлення безпосередніх контактів між покупцями та продавцями фінансових ресурсів, завжди відображали рівень попиту на ці послуги та ступінь розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві на всіх етапах його історичної еволюції. Сучасна історія накопичила чимало матеріальних доказів щодо розвитку фінансових установ та їх

послуг, починаючи зі стародавніх часів. І хоча вчені не на всі питання дають однозначну відповідь, очевидно, що цей сегмент розвитку цивілізації завжди мав істотне значення для суспільства.

Перші історичні згадки про фінансові послуги належать ще до часів стародавнього Вавилону (VII-VI ст. до н.е.) – банкірські дома (Ігібі, Мурашу та ін.) приймали вклади під проценти, здійснювали платежі за дорученнями клієнтів, видавали позики під заставу цінностей або під письмові зобов'язання, на паях брали участь у торговельних операціях своїх клієнтів, надавали посередницькі та довірчі послуги тощо.

Такі та подібні послуги практикувалися і в Стародавній Греції. Цікаво, що недоторканість вкладів гарантувалася загальним шанобливим ставленням до релігії. Адже приватні особи та торговці, здебільшого, довіряли зберігання своїх коштів не окремим особам, а саме храмам (серед них були Дельфійський, Делоський, Ефеський, Мілетський, Самоський та ін.), скарбниці яких злодії навіть не наважувалися грабувати. Це дозволило акумулювати в храмах значні кошти і надавати фінансові послуги у вигляді позик під проценти містам та громадянам. Одночасно з прийомом вкладів стародавні греки за певну плату надавали послуги з обміну грошей. Потреба в обмінних операціях зростала в міру розвитку торгівлі та ремісництва і до цієї діяльності поступово залучалися приватні особи, яких називали траpezитами (від грецького слова “траpezа” – стіл, за яким виконувалися операції з обміну грошей з різних країв). Згодом довіра до траpezитів зросла і їм почали здавати на зберігання кошти, які вони використовували для видачі кредитів (як правило, під заставу майна, рабів чи вантажів).

Ще вищого рівня досягли фінансові послуги у стародавньому Римі. Тут також були свої міняли – менсарії (і знову як похідна назва від слова “стіл” – латинською мовою “mensa”). Але римляни пішли далі – вони об'єдналися в асоціації, а згодом утворили філії римських банкірських домів в інших країнах. Це не лише дозволило значно розширити клієнтську базу та акумулювати кошти своїх громадян і підкорених країн величезної імперії, а й

надавати своїм клієнтам кредити, виступати посередниками в торговельних операціях, організовувати аукціони тощо. Тут вперше почали надавати фінансові послуги з розрахункового обслуговування вкладників за їх дорученнями. Причому ці операції мали всі ознаки безготівкових платежів: вони здійснювалися за допомогою так званих “трансферитів” – переносу коштів з розділу “витрати” (або “expensi”) таблиці-рахунку платника в розділ “надходження” (“ассепти”) відповідної таблиці кредитора.

Зі стародавніх часів фінансові послуги були націлені на розширення зручностей для клієнтів. Напрямок розвитку фінансових послуг, як правило, визначали лідери ринку. Вони ж першими пропонували клієнтам нові продукти. Так, у східній Іспанії, яка в V-X ст. була фінансовим центром Європи, єврейські фінансові общини вперше ввели в широкий обіг різноманітні форми векселів (на пред’явника, на конкретну особу, згідно з умовою тощо). Вексель був винайдений ще в стародавньому Римі, але не отримав широкого застосування. А відомий в історії банківської справи німецький фінансист Якоб Фуггер, фінансова імперія якого на початку XVI ст. стала найпотужнішою у Європі, для розширення розрахунково-касового обслуговування ввів в обіг чек. Він також втілював у життя ідею введення в обіг паперових еквівалентів золотих і срібних монет. А в число широких фінансових послуг його “імперії” входили депозитні, кредитні, іпотечні, трастові, опікунські операції. Вперше заснувавши на основі фінансового капіталу величезну компанію, Якоб Фуггер активно вкладав кошти в галузі, які на той час визначали напрямок науково-технічного прогресу – в морський транспорт, гірську справу та металургію.

Значний поштовх до розвитку фінансових установ та їх послуг давали події, після яких промисловість, торгівля, сільське господарство чи інші сектори економіки ставали сферою інтересів фінансових установ. Так, в Росії, після відомої реформи 1861 р., розпочався справжній бум у промисловості та будівництві залізниць, що потребувало значних коштів. Спочатку фінансові послуги з акумулювання та інвестування капіталів надавали різноманітні товариства та компанії. В 90-х роках XIX ст., за активної участі німецьких і французьких банків почали утворюватися промислово-фінансові групи, які надавали фінансові послуги, як правило, у сферах свого впливу. З іншого боку, тісні зв’язки фінансових установ зі своїми клієнтами завжди давали поштовх до розвитку фінансових послуг і були запорукою взаємного успіху партнерів. Так, наприклад, в Японії багато фінансових установ є структурною часткою потужних промислово-фінансово-торгових корпорацій, які свої послуги надають у контексті загальнокорпоративних завдань і пріоритетів.

Ще в стародавні часи одним із критеріїв успіху фінансової установи стала інформація, вірніше

володіння нею для забезпечення ефективного проведення фінансових операцій. Першими це зрозуміли італійські банки, які домінували в Європі в VIII-XVI ст. Вони намагалися оперативного отримувати важливу економіко-політичну інформацію та постійно контролювати конкурентів. Характерною особливістю італійського торгово-банківського капіталу стало також зрощення з керівництвом міст-республік. Політична влада вперше у світовій історії перебувала в руках капіталу, що й забезпечило політичні передумови прогресу товарно-грошових відносин. А європейське лідерство нідерландських банків в середині XVI ст. багатьма дослідниками також пояснюється не лише бурхливим розвитком морської торгівлі, фінансування якої давало високі прибутки, а й тісними стосунками з Амстердамською Біржею (заснована в 1605 р.), що давало можливість отримувати свіжу інформацію раніше від конкурентів.

Конкуренція між фінансовими установами дала поштовх створенню потужних синдикатів, розвитку спеціалізованих фінансових інститутів та розширенню асортименту фінансових послуг. Одним із вагомих аргументів у конкурентній боротьбі було застосування нових технологій – в цьому полягає ще одна особливість розвитку фінансових послуг.

Так, у Західній Європі після Першої світової війни основними фінансовими послугами великих приватних банків було кредитування промисловості та операцій з цінними паперами. Дрібні промислові та сільськогосподарські підприємства обслуговувалися кредитними товариствами, а ощадкаси надавали послуги зберігання коштів, використовуючи їх для довгострокового кредитування. Тобто кожна група установ мала свої горизонтальні ринки для надання послуг. Ця ситуація різко змінилася після впровадження потужними комерційними банками обчислювальних машин (потрібно зазначити, що в порівнянні з сучасними комп’ютерними системами то були досить примітивні пристрої з носіями інформації на перфокартах). Завдяки новим технологіям у банків з’явилася можливість оперативного ведення книг виписок за рахунками всіх клієнтів. Це стало причиною поглинання невеликих банків потужними конкурентами і значної концентрації банківських капіталів (наприклад, у Німеччині з 10 великих банків з розгалуженою мережею філій в 1931 р. залишилося лише 3).

Ще більша структурна перебудова банківського сектора фінансових послуг в Європі розпочалася в 60-ті роки XX ст. І знову одним із факторів стало впровадження нових технологій, цього разу – на основі банківських пластикових карток. Комерційні банки значно розширили свою клієнтську базу, а кошти широких верств населення стали головним джерелом фінансових ресурсів. Зрозуміло, що були й економічні передумови такої переорієнтації (в т.ч.

підвищення доходів населення), але картка стала саме тим інструментом, який дозволив простим людям стати перспективними клієнтами банків, які до того обслуговували лише підприємства та заможних громадян. Така перебудова дала початок широкому розвитку фінансових послуг не лише банків, а й інвестиційних, страхових, пенсійних фондів. Згодом картки стали широко застосовуватися в різноманітних галузях. В наш час настала ера мікропроцесорних карток і знову серед лідерів технологічних нововведень – фінансово-банківська сфера. Це наглядно видно з оцінок Eurosmart (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція розвитку європейського ринку мікропроцесорних карток

Сфери застосування, млн. шт.	Роки			
	1999	2000	2001	2005 (прогноз)
Телекомунікації	200	370	500	1250
Банківська справа	108	120	140	540
Медичне обслуговування	30	20	30	120
Платне телебачення	29	20	30	80
Транспорт	3	3	12	40
Інформаційні технології (в т.ч. Internet ID)		5	15	150
Роздрібний продаж (в т.ч. дисконтні програми для постійних клієнтів)			15	60
Державні цінні папери				150
Інші	28	3	25	70
Всього	398	541	767	2460
Приріст, %		+ 36	+ 42	в 2000- 2005 рр. +35

Як бачимо, найбільше зростання прогнозується в телекомунікаційному секторі та банківській справі. До того ж, майже у всіх сферах картки використовуватимуться як інструмент платежу за надані послуги (в т.ч. фінансові). Середньорічні темпи зростання з 2000 до 2005 р. також дуже переконливі (35 %). Небагато секторів економіки мають такі прогнози!

60-ті роки характеризуються ще й початком процесу поступової трансформації індустріальної робочої сили і перетворення її в інформаційну робочу силу. Діяльність окремих людей, груп, колективів, організацій і суспільства в цілому все більше почала залежати від їх інформованості, можливості оперативно обробляти та ефективно використовувати наявну інформацію, потоки якої в другій половині ХХ ст. надзвичайно зросли. До того ж, інформація може багато разів продаватися на ринку, не втрачаючи при цьому своїх споживчих властивостей і не відчужуючись від власника. Інформаційний продукт – товар також особливого роду, який має не тільки ціну і конкретну корисність для окремих споживачів, але і володіє

загальною корисністю для всієї людської цивілізації. Адже, якщо продуктивне використання енергії, сировини, матеріалів, палива веде до їх фізичного споживання (витрачання), то використання доцільної інформації дає абсолютно протилежний ефект – сприяє примноженню і накопиченню наукових знань, підвищенню ступеня організованості навколишнього середовища та суспільних систем. На задоволення інформаційних потреб почали орієнтуватися все більше і більше галузей і сфер економіки. Згодом це призвело до винайдення в середині 70-х років мікропроцесорної технології та появи персонального комп'ютера. Ці наукові досягнення, на думку багатьох дослідників, знаменували початок четвертої інформаційної революції.

В історії розвитку цивілізації, як відомо, вже відбулося декілька інформаційних революцій, наслідком яких була зміна суспільних відносин завдяки кардинальним змінам у сфері обробки інформації. Перша революція, пов'язана з винайденням писемності, зробила можливою передачу набутих знань прийдешнім поколінням, що привело до гігантських якісного та кількісного стрибків у розвитку людства. Друга революція (середина XVI ст.) була викликана винайденням книгодрукування, яке радикально змінило суспільство, культуру, організацію діяльності. Третю революцію (кінець XIX ст.) пов'язують з винаходом електрики, завдяки якій з'явилися нові галузі, технології та виробництва. А винайдення телеграфу, телефону та радіо дозволило користувачам (фінансові установи були серед перших) накопичувати інформацію в будь-якому вигляді та обсязі та оперативно передавати її користувачам.

Остання інформаційна революція на перший план висуває нову галузь – інформаційну індустрію, пов'язану з виробництвом технічних засобів, методів, технологій для продукування нових знань. Важливими складовими нової індустрії стають інформаційні технології (особливо комп'ютерна техніка, програмне забезпечення та телекомунікації). Саме їх бурхливий розвиток в середині 90-х років дав поштовх початку створення в найбільш розвинутих країнах суспільства, побудованого на використанні різноманітної інформації, яке отримало назву "інформаційне суспільство", про яке протягом десятиріч говорили так, що перестали сприймати його серйозно.

Традиційна індустріальна економіка в найбільш розвинутих країнах світу почала трансформуватися в переважно інформаційну економіку ще з кінця 70-х – початку 80-х рр. Основні джерела економічного зростання і підвищення добробуту людей все більше почали переміщатися від фізичного капіталу і сировинних ресурсів до накопичених передових наукових знань та інформаційних ресурсів. Нарівні з традиційними видами багатства все більшого значення набуває накопичене інформаційне багатство. В

інформаційній економіці господарська діяльність – це, головним чином, виробництво і застосування інформації з метою зробити всі інші форми виробництва більш ефективними і тим самим створити більше матеріального багатства.

Але аналіз показує, що доцільна трудова діяльність людей за своїм змістом завжди являє собою, передусім, діяльність інформаційну, а трудові витрати можуть бути представлені у вигляді закодованої певним чином у продуктах і результатах праці інформації, яка може бути виражена кількісно у відповідних одиницях. Предметом економічного аналізу також є речі не самі по собі в своїй природно-фізичній суті, а як продукти людської праці, тобто як носії певних економічних (а отже й інформаційних) відносин. Категорії вартості, грошей і доходу також передусім інформаційні, оскільки вони є результатом доцільної людської діяльності, а внутрішнім змістом останньої є інформація (або інформаційна діяльність). Тому інформація виступає як універсальна загальнонаукова категорія, яка є мірою будь-яких змін у відкритій соціально-економічній системі. Це, до речі, дозволяє поставити питання про розробку методологічних принципів визначення сукупних витрат і результатів виробництва в універсальних інформаційних одиницях, тобто про розробку інформаційної теорії цінності (вартості).

Західні вчені часто називають суспільство, що народжується у двадцять першому столітті, не інформаційним, а суспільством науки. Про це пише, наприклад, німецький вчений, професор Рольф Крайбіх, який входить до складу “п’ятірки мудреців” – ради найавторитетніших вчених Німеччини, які готують щорічну доповідь для уряду. Проте задовго до них інший німецький вчений – Карл Маркс – писав про те ж саме: наука стане головною продуктивною силою в суспільстві майбутнього. Тому сучасну систему суспільного відтворення можна охарактеризувати як інноваційне відтворення, основу якого складає нове наукове знання, передові інформаційні технології, інформаційні послуги і продукти. У таких умовах цілком логічно і закономірно поставити питання про інформаційний тип економічного зростання. Саме відповідно до цього сучасне суспільство епохи зрілої стадії науково-технічної революції можна охарактеризувати як інформаційне суспільство. В інформаційному суспільстві людина являє собою не просто “економічну людину” у вигляді комплексу економічних функцій і ролей, що визначають раціональну поведінку людини в економіці індустріального типу, а багатогранну людську особистість як вирішальний творчий чинник і головний ресурс суспільства з економікою інформаційного типу. Ступінь оволодіння науковими знаннями та інформаційними ресурсами стають головними

умовами існування високоефективної і конкурентноздатної ринкової економіки.

У структурі сучасної економіки склався могутній інформаційний сектор. Нині до інформаційного сектора у провідних країнах, як правило, відносять наступні сфери:

- виробництво знань і нововведень, включаючи наукові дослідження і розробки;
- поширення інформації і створення сучасних комунікаційних систем;
- індустрія переробки і передачі інформації;
- індустрія реклами і рекламного сервісу;
- довідкове і бібліотечне обслуговування;
- галузі, пов’язані з фінансово-банківською діяльністю і страхуванням;
- державне управління тощо.

Саме інформаційний сектор економіки багатьма аналітиками вважається основою для поступової трансформації традиційних форм господарювання в економічну систему постіндустріального, а в перспективі й інформаційного типу. Так, за різними оцінками, частка інформаційного сектора США складає від 60 до 75 % ВВП країни. Аналогічні тенденції виявляються в Японії, Німеччині, Великобританії. Передбачається, що у провідних країнах світу тенденція скорочення зайнятості у виробництві продовжиться. Згідно з прогнозами Бюро статистики зайнятості США до 2005 р. у виробничих секторах залишиться лише 12 % працюючих. Ряд британських економістів (R. Brown, A. Julius та ін.) на основі проведених досліджень заявляють, що до 2020 р. частка працюючих у виробництві може знизитися до 10 % від загального показника зайнятості. Найбільші подібні скорочення прогнозуються в Німеччині і Японії, де зайнятість у виробництві все ще відносно висока.

Серед характерних особливостей інформаційного суспільства дослідники виділяють такі:

- забезпечено пріоритет інформації в порівнянні з іншими ресурсами;
- головною формою розвитку стане інформаційна економіка;
- в основу суспільства будуть закладені автоматизовані генерація, збереження, обробка та використання знань на базі новітніх інформаційних технологій;
- інформаційна технологія набуває глобального характеру, охоплюючи всі сфери соціального життя (в т.ч. на фінансових ринках);
- формується інформаційна єдність всієї цивілізації;
- за допомогою засобів інформатики реалізовано вільний доступ кожної людини до інформаційних ресурсів всієї цивілізації;
- реалізовано гуманістичні принципи управління суспільством та впливу на навколишнє середовище.

Отже, мова йде не про прихід “постіндустріального” суспільства, а про створення нового соціального зразка, що ґрунтується, в основному, на ефективному застосуванні інформаційних технологій. На чому ж ґрунтується така надзвичайно висока суспільна значимість та універсальність цих технологій?

Нині вважається, що найважливішим виявом якісного технологічного ривка, який привів до етапу виникнення інформаційного суспільства, і одночасно однією з його істотних рис є поява і стрімке поширення так званих “метатехнологій” (наприклад, сучасних технологій обробки інформації, мережевих комп’ютерів, технологій зв’язку, технологій управління і організації діяльності корпорацій).

Вже саме визначення “мета” вказує, що їх можливості виходять далеко за межі класичних загальноприйнятих технологій і продуктів. Специфіка цього типу технологій полягає в тому, що вони орієнтовані на економічний, інтелектуальний і технологічний рівень, культуру і систему цінностей країни-розробника. Тому сам факт їх застосування не тільки знижує конкурентноздатність корпорацій, що представляють інші культури, але і робить для сторони, яка їх застосовує, принципово неможливою всяку серйозну конкуренцію з розробником цих технологій. Це – своєрідна плата за допуск до більш високої ефективності, що забезпечується цими технологіями. Сучасні передові технології в явній або неявній формі ставлять користувача в положення ліцензіата (подібна ситуація, але на значно нижчому рівні, зустрічається в дилерських системах).

Сьогодні саме ці технології через свою найбільшу продуктивність стали пануючими і, стрімко розповсюдившись, стали технологічною складовою інформаційного суспільства. Часто, говорячи про нове суспільство з точки зору технологій, дослідники, можливо не задумуючись чи не знаючи про їх особливості, мають на увазі, насамперед, саме метатехнології. Одним із важливих результатів впровадження метатехнологій стало створення міжнародної мережі Інтернет та виникнення на її основі цілої низки державних, публічних та комерційних систем “нової економіки”, які надають різноманітні послуги широкому колу користувачів. А фінансові послуги – в числі найпоширеніших та перспективних, причому впровадження Інтернет-послуг стало стратегічною задачею провідних фінансово-банківських корпорацій світу.

Цікаво, що головним чинником розвитку інформаційних технологій стає не їх власне вдосконалення, а комплексне застосування готових технічних рішень для забезпечення “інформаційної прозорості” всіх країн. Але ця “прозорість”, наскільки можна зрозуміти, цілком одностороння для країн, що створюють метатехнології, і служить забезпеченню їх глобальних конкурентних переваг.

Реалії їх функціонування, причинно-наслідкові зв’язки і конкурентний потенціал внаслідок інтелектуального і технологічного розриву малодоступні для сприйняття тими, хто знаходиться за межами країн або корпорацій-розробників.

Саме у зв’язку з цим, крім позитивних моментів, прогнозуються й небезпечні тенденції. Так, деякі дослідники вважають, що не лише державам, а й багатьом людям буде важко адаптуватися до середовища інформаційного суспільства, тобто існує загроза розриву між “інформаційною елітою” (розробниками інформаційних технологій) та споживачами. Поява нових інформаційних каналів здатна відкрити країнам та їх громадянам зручний шлях до подальшого імпорту інформації, замінюючи внутрішнє виробництво обладнання та інформаційних продуктів і послуг. А це, в свою чергу, може призвести до втрати робочих місць, кількість яких перевищить новоутворені, і в результаті викликати значний дисбаланс у фінансовій сфері. Існують також думки, що влада, сила і управління всіма різноманітними процесами у суспільстві все більше перемістяться від тих, хто володіє грошовим багатством, до тих, хто володіє багатством інформаційним. Як бачимо, технологічна конвергенція, яка виражена в понятті “інформаційна технологія”, є важливою не лише в технічному плані, а й в соціально-економічному та політичному.

Характерна особливість інформаційних технологій полягає ще й у тому, що швидкість їх розвитку якісно вища, ніж звичайних. Їх технологічний цикл настільки малий, що його можна співставити зі швидкістю обертання фінансового капіталу. Тому вони – єдиний вид технологій, по відношенню до яких “короткий” спекулятивний капітал різноманітних інвестиційних та венчурних фондів виявляється продуктивним. Саме тому переважна частка цих, зовні спекулятивних, інвестицій направляється в інформаційні технології і за рахунок прискореного темпу їх розвитку носить для їх одержувача цілком нормальний виробничий, а не спекулятивний характер. Таким чином, стає зрозумілим такий факт: у другому кварталі 1999 р. банки, інвестиційні та венчурні фонди США вклали в розвиток інформаційно-технологічних компаній майже 50 % від всіх інвестицій (3,8 млрд. дол. з 7,67 млрд. дол.).

Тенденції розвитку свідчать, що поява і поширення метатехнологій знижує значення фінансових ресурсів з точки зору конкурентноздатності суспільств і корпорацій: якщо раніше головним джерелом могутності були фінанси, то тепер вони стають лише частиною або наслідком могутності. За рахунок поширення інформаційних технологій відбувається відносне знецінення традиційних технологій (в першу чергу, добувної промисловості). Насамперед, цей процес зачіпає нафту, світовий ринок якої лібералізований

найбільшою мірою. Головним джерелом ринкової сили стає інтелект, втілений в організаційних структурах дослідницьких і ринкових корпорацій, що створюють метатехнології і утримують контроль за ними. Інструментом організації єдиного інформаційного простору нової економіки стала всесвітня мережа Інтернет, що дозволила вийти суспільству і бізнесу на новий виток еволюції. З одного боку, Інтернет надав виробникам, фінансистам, рекламодавцям доступ

до максимальної аудиторії споживачів з усіма їх різноманітними потребами, а з іншого – дав клієнтам можливість за допомогою електронних інтерфейсів фактично самим вводити свої замовлення в налагоджену систему управління виробництвом чи надання послуг. Про бурхливий розвиток Інтернет-компаній красномовно свідчать дані, наведені аналітиками з PricewaterhouseCoopers (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансові показники діяльності Інтернет-компаній та компаній реального сектора

Виручка, млн. дол.	Прибуток, млн. дол.	P/E	Капіталізація, млрд. дол.	Інтернет-компанія	Компанія реального сектора	Капіталізація, млрд. дол.	Виручка, млн. дол.	Прибуток, млн. дол.	P/E
2600	92	239	192,8	America On-line	Citigroup	185,9	76431	5807	25
203	26	1278	89,5	Yahoo!	Mobil	80,0	53566	1704	47
610	-125	-	35,3	Amazon.com	Boeing	35,3	56154	1120	18
16	40	6900	30,6	Internet Capital Group	Bank of New York	27,7	5300	1192	16
92	17	41	23,1	CMGI	J.P. Morgan	23,0	18425	963	16
47	3	8121	20,7	eBay	Eastman Kodak	19,3	13406	1390	17
161	-40	-	8,5	Priceline.com	American Airlines	8,9	19205	1314	11
245	-0,7	-	8,3	E*trade	Marriot International	8,0	7968	390	21
50	-89	-	5,8	eToys	Goodyear tire & rubber	4,4	12648	682	15
83	-92	-	3,3	Ticketmaster	US Airways	2,0	8688	538	6
-	-	-	417,9	Всього	Всього	394,5	-	-	-

Дані щодо капіталізації компаній та відношення ринкової вартості їх акцій до прибутку (P/E) приведені станом на 09.12.99.

Джерело: Fortune, The Wall Street Europe, BusinessWeek, Yahoo!.Finance

Аналіз цієї інформації дозволяє, по-перше, зрозуміти, чому Інтернет-компанії мають ще й назву віртуальних. Нині вже очевидно, що інтернет-складова американського фондового ринку за останні 10 років була надто “перегріта”, що й стало причиною різкого падіння цін на фондовому ринку. Також очевидно, що проблеми “нової економіки” полягають не в тому, що Інтернет не потрібен людству. Справа в тому, що капіталізація нових високотехнологічних галузей була неймовірно перебільшена. Про майбутнє електронних ринків можна судити хоча б з недавнього дослідження аналітиків з IDC, згідно з яким компанії традиційного бізнесу планують в найближчі чотири роки витратити 5 трлн. дол. на створення систем електронної комерції.

З іншого боку, високий рівень капіталізації Інтернет-компанії дозволяє, перефразовуючи М. Фрідмана, сказати, що з виникненням інформаційного суспільства гроші починають втрачати своє виключне значення. Основна причина полягає в тому, що власність на метатехнології, з чисто технологічних причин, органічно поєднана з власником (розробником) і не може бути відділена від підтримуючого технологію інтелекту. Принципово важливо, що в новому інформаційному постіндустріальному світі найважливіші ресурси – це

уже не простір із закріпленими на ньому людьми і виробництвом, а в першу чергу фінанси та інтелект, які легко перетікають з території на територію.

Таким чином, поширення інформаційних технологій якісно змінило відносну цінність ресурсів, висунувши на перший план ті, що стали найбільш мобільними – інтелект і фінанси. Це змінило міжнародне співробітництво між державами: творче освоєння країн, що розвиваються, розвинутими країнами за допомогою прямих інвестицій в реальний сектор почало поступатися місцем руйнівному освоєнню за допомогою вилучення фінансових та інтелектуальних ресурсів.

На процес поширення інформаційних технологій накладається та виростає з нього інший, не менш важливий процес – процес глобалізації. Він полягає в поступовому створенні глобальних монополій в результаті формування єдиних загальносвітових ринків (принаймні у фінансовій сфері) і поступової інтеграції глобальних ринків різноманітних фінансових інструментів в єдиний світовий ринок фінансів. Інформаційні технології, до мінімуму знижуючи трансакційні витрати на надання фінансових послуг і “ціну входу” нових учасників (в т.ч. невеликих

компаній і навіть широкого кола приватних інвесторів) на глобальні фінансові ринки, усувають тим самим всі зачіпки для будь-якого хоч скільки-небудь стійкого розподілу цих ринків. А термін життя головного товару – інформації – спрямовується до нуля, що унеможливує практично навіть тимчасовий розподіл таких ринків. У результаті процес виникнення глобальних монополій йде одночасно у двох напрямках:

- формування глобальних монополій на глобальних ринках окремих фінансових інструментів та послуг;
- формування єдиної глобальної монополії внаслідок інтеграції вказаних ринків (в т.ч. і завдяки колосальному зниженню “ціни переходу” учасників з однієї ринкової ніші на іншу, що також ефективно забезпечується метатехнологіями).

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на аргументи щодо лише позитивної ролі технологічних нововведень у диверсифікації капіталів та зниженні ризиків фінансових послуг. Дійсно, в умовах зниження цін на банківські технології і обладнання відбувається скорочення порогового рівня масштабів бізнесу, при яких стає рентабельним їх впровадження. Внаслідок цього доступ до технологій, а отже і до розширення операцій на нових ринках, отримують дрібні і середні фінансово-банківські установи. Зрозуміло, що це збільшить конкуренцію на ринках фінансових послуг і забезпечить диверсифікацію капіталів. Та головним питанням у цьому випадку є не стільки абсолютний розмір інвестицій, скільки ефективність їх використання. Адже проведення операцій на нових ринках вимагає додаткових, часто вельми істотних витрат по налагодженню системи управління ризиками. У багатьох випадках характер нових ризиків не дозволяє передбачувати їх заздалегідь. У результаті така диверсифікація може приводити не до зниження, а до підвищення ризиків загалом. Тому висока міра диверсифікації можлива лише у випадку поєднання технологічних нововведень з високим рівнем менеджменту у фінансових установах. Зрозуміло, що така вимога є обов'язковою для зниження ризиків при проведенні операцій і технологічними компаніями “нової економіки”, які вийшли на ринок фінансових послуг.

Цілий ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів свідчить, що інформаційне суспільство виражає ідею нової фази в історичному розвитку найбільш передових країн. І ближче всіх на шляху до інформаційного суспільства знаходяться країни з розвинутою інформаційною індустрією (в т.ч. США, Японія, Англія, Німеччина, країни Скандинавії). Настання інформаційного (чи постіндустріального) суспільства означає, що одні країни світу займатимуться розробкою інноваційних технологій, а інші – виробництвом товарів чи послуг на їх основі. Тому очевидно, що для того, щоб не бути “індустріальним додатком” міжнародної економіки, потрібно робити ставку на розвиток високих технологій та їх застосування в різноманітних сферах,

серед яких фінансово-банківська має бути пріоритетною.

Потрібно підкреслити, що “взаєморозуміння” вітчизняних фінансових інститутів з високими технологіями не лише забезпечить технологічну складову конкурентоздатності фінансово-банківського сектора на світових фінансових ринках, а й стане запорукою розвитку інноваційних технологій у нашій країні. Нагадаємо ряд фактів, які вже стали історією. Відомо, що ще в 70-ті роки ХХ століття наш сучасник, “батько” вітчизняної інформатики академік АН СРСР В.М. Глушков (м. Київ) та його учні розробили методологічні та концептуальні основи створення загальнодержавних систем автоматизованого управління, аналізу та обробки інформації методами “безпаперової” технології в економіці і соціальній сфері. Але з огляду на цілу низку об'єктивних та суб'єктивних факторів ця грандіозна задача не була вирішена на тому етапі розвитку суспільства. Нині вона прийшла до нас вже як найсучасніше надбання зарубіжних математиків, економістів, філософів та ідеологів сфери управління. Інший приклад. В кінці 60-х – на початку 70-х років вже згаданий колектив створив і запустив у серійне виробництво електронно-обчислювальні машини серії “МИР” (аббревіатура від “Машина инженерных расчетов”), технічні характеристики якої лише через декілька років були реалізовані (але далеко не всі) в персональних комп'ютерах, створення яких нині вважається визначальним етапом на шляху еволюції нашої цивілізації та початком четвертої інформаційної революції.

Ці приклади можуть бути очевидним свідченням того, що гармонійний розвиток та своєчасне використання вітчизняних наукових концепцій дозволить нашій країні не лише ефективно застосовувати сучасні технології на практиці (в т.ч. і для розвитку ринку послуг у фінансовій сфері), а й бути в числі країн-розробників метатехнологій. Зрозуміло, що це забезпечить високий рівень прибутку і фінансовим інститутам – інвесторам нових розробок.

Як бачимо, за своєю структурою, направленістю та змістом фінансові послуги можуть бути предметом діяльності різноманітних фінансових інститутів. Еволюція ринку фінансових послуг відбувається відповідно до законів суспільного розвитку в напрямку сходження від простого до складного. Але зрозуміло, що навіть не можна співставляти рівень та обсяг фінансових послуг, які отримували клієнти, наприклад, у банках на початку минулого століття та в сучасних високотехнологічних банківських установах. В умовах становлення та розвитку “нової економіки” склад та зміст фінансових послуг значно збагатився та розширився. Але початок революційних змін на ринку фінансових послуг багато науковців пов'язують із широким впровадженням найсучасніших технологій, першими з яких стали пластикові картки платіжних систем у банківській сфері.

Список літератури

1. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” № 2664-III. – К., 12 липня 2001 року.
2. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. Издание 2-е, перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2000.
3. Грошово-кредитна політика в Україні / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, Н.І. Гребеник, В.І. Міщенко – К.: Т-во “Знання”, 2000. – 305 с. – (Бібліотечка банкіра).
4. Директива Європейського Парламенту та Ради. Про деякі правові аспекти інформаційних суспільних послуг, зокрема електронної комерції на Внутрішньому Ринку (Директива щодо електронної комерції). – Люксембург, 8 червня 2000 року, № 2000/31/ЄС.
5. Индустрия банковских пластиковых карточек / Майкл Дж. Ауриемма, Роберт С. Коли: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 240 с.
6. Кастельс Мануэль. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. / Под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Минс Грейди, Шнайдер Дэвид. Метакапитализм и революция в электронном бизнесе: какими будут компании и рынки в XXI веке: – М.: Альпина Паблшер, 2001. – 280 с.
8. Типовой закон об электронной торговле и Руководство по принятию (1996) / ЮНСИТРАЛ, Организация объединенных наций. – Нью-Йорк, 1997 год.

Summary

The significance of financial services market and some particular features of its development has been considered in this article. After a short digression in a history of this question the author analyses conditions of financial services' development in arising information society. There has been considered such typical peculiarities of information society as accelerated development of information technologies and forming of global financial markets. Also the regularity of permanent purposefulness of financial services' market participants to owe an efficient information and introduction of contemporary technologies has been shown.